

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Інститут енергозбереження та енергоменеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Ю.І.Якименко
(ініціали, прізвище)
03 2017 р.

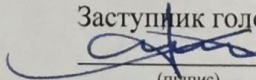
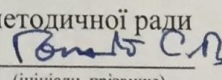
БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
підготовки бакалаврів
з природничих наук, соціально-гуманітарних та ІКТ
спеціальностей університету

Ухвалено методичною радою
університету

Протокол від 30.03 2017 р. № 7

Заступник голови методичної ради

(підпис)
«Е» «С»

(ініціали, прізвище)
2017 р.

Київ 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Інститут енергозбереження та енергоменеджменту

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

_____ Ю.І.Якименко
(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 2017 р.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

підготовки бакалаврів

з природничих наук, соціально-гуманітарних та ІКТ
спеціальностей університету

Ухвалено методичною радою
університету

Протокол від _____ 2017 р. № ____

Заступник голови методичної ради

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 2017 р.

Київ 2017

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

<u>Зав. кафедри, д.т.н., професор Левченко Олег Григорович</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)	_____
<u>Старший викладач Землянська Олена Василівна</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)	_____
<u>Доцент, к.т.н., доцент Праховнік Наталія Артурівна</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)	_____
<u>Доцент, к.т.н., доцент, Полукаров Олексій Ігорович</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)	_____
<u>Старший викладач Пятова Анжела Вячеславівна</u> (посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)	_____

Програму затверджено на засіданні кафедри охорони праці промислової та цивільної безпеки
(повна назва кафедри)

Протокол від « 22 » лютого 2017 року № 5

Завідувач кафедри

_____ О.Г.Левченко
(підпис) (ініціали, прізвище)

«_____» _____ 2017 р.

Вступ

Програму навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист»

(назва навчальної дисципліни)

складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів

(назва ОКР)

всіх спеціальностей університету з природничих наук, соціально-гуманітарних та ІКТ на основі Кодексу цивільного захисту України, Кодексу законів про працю, Законів України: «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-ХІІ (поточна редакція – 05.04.2015), «Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки» від 04.04.2013 № 178-VII (поточна редакція – 01.01.2015), «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV (поточна редакція – 07.08.2015); Постанов Кабінету міністрів України: «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26.06.2013 № 444, «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» від 09.01.2014 № 11, Розпорядження Кабінету міністрів України «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2016 рік» від 06.04.2016 № 269-р, Листа Міністерства освіти і науки України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 05.02.2015 № 1/9-55/02-1645/12 «Про заходи безпеки на можливі ризики виникнення надзвичайних ситуацій, терористичних актів, диверсій, мінування», Типового положення «Про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці» (НПАОП 0.00-4.12-05).

Навчальна дисципліна належить до циклу базової підготовки.

Предметом навчальної дисципліни є законодавчі, нормативно-правові, соціально-економічні, інженерно-технічні та санітарно-гігієнічні основи безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту.

Міждисциплінарні зв'язки: У структурно-логічній схемі дисципліна «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» вивчається на етапі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр і є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук, та основних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Це забезпечує можливість викладання дисципліни з урахуванням професійної орієнтації майбутніх фахівців.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета навчальної дисципліни.

Мета навчальної дисципліни: набути студентом знань, умінь та компетенцій для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з обов'язковим дотриманням вимог безпеки і стандартів з охорони праці, використанням останніх досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду безпеки, збереження життя, здоров'я та працездатності; сформуванню у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку у повсякденних умовах та під час надзвичайних ситуацій і воєнного стану, з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності на первинній посаді.

Засвоївши програму навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» бакалаври у відповідних напрямках підготовки, повинні бути здатними вирішувати професійні завдання та володіти наступними компетенціями:

- використовувати положення законодавчих актів та нормативно-правових документів у своїй діяльності;
- ідентифікувати шкідливі і небезпечні чинники в оточуючому середовищі;
- оцінювати санітарно-гігієнічні умови, ризики і рівень безпеки праці;
- вміти діяти в умовах надзвичайних ситуацій (НС) у межах своєї компетенції на первинній посаді;
- володіти основними методами збереження життя, здоров'я та працездатності.

1.2. Основні завдання навчальної дисципліни.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» студенти після засвоєння кредитного модуля мають продемонструвати такі результати навчання:

знання:

- законодавчих, нормативно-правових, нормативно-технічних та санітарно-гігієнічних основ з безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту;
- сучасних проблем і головних завдань безпеки;
- базових положень пожежної безпеки;
- порядку дій в умовах НС та військового стану;
- способів захисту від впливу небезпечних факторів викликаних НС;
- методів збереження життя, здоров'я та працездатності;
- методів локалізації та ліквідації НС.

уміння:

- ідентифікувати та класифікувати небезпеки оточуючого середовища;
- оцінювати небезпечні та шкідливі чинники та їх вплив на здоров'я людини;
- оцінювати ергономічні показники робочого місця;
- володіти базовими методами профілактики професійних захворювань в межах обов'язків на первинній посаді;
- надавати першу долікарську допомогу;
- оцінювати уражаючі фактори під час НС та їх вплив на здоров'я людини;
- обирати і використовувати засоби колективного та особистого захисту;
- надавати допомогу та консультації з практичних питань безпеки та захисту у НС;
- діяти при проведенні евакуаційних заходів.

2. Структура навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» відводиться 60 годин/2 кредита ECTS, вона складається з одного кредитного модулю.

Рекомендований розподіл навчального часу

Форма навчання	Кредитні модулі	Всього		Розподіл навчального часу за видами занять				Семестрова атестація
		кредитів	годин	Лекції	Практичні (семінарські) заняття	Лабораторні роботи (комп'ютерні практикуми)	СРС	
Денна	1	2	60	18	18	–	24	диф. залік
Заочна	1	2	60	6	2	–	52	диф. залік

3. Зміст навчальної дисципліни

Вступ

Розділ 1. Безпека життєдіяльності, як базова концепція сталого розвитку

Модель життєдіяльності людини. Теоретичні основи безпеки життєдіяльності. Безпека людини, суспільства, національна безпека. Методологічні основи БЖД. Таксономія, ідентифікація та квантифікація небезпек.

Класифікація небезпек. Види небезпек. Критерії переходу небезпечної події у надзвичайну ситуацію (НС). Роль психологічної стійкості людини у забезпеченні безпеки.

Види природних небезпек які можуть призвести до НС.

Безпека в системі «людина-техніка-середовище». Види техногенних небезпек які можуть призвести до НС.

Глобальні проблеми людства. Соціально-політичні небезпеки. Вплив сучасних інформаційних технологій на людину та безпеку суспільства. Корупція та криміналізація суспільства. Шкідливі звички, соціальні хвороби та їх профілактика. Злочинність як фактор небезпеки, її види. Натовп.

Державна система моніторингу та прогнозування надзвичайних ситуацій України. Ризик, як кількісна оцінка небезпек. Методичні підходи до визначення ризику. Методи ідентифікації та оцінювання ризиків. Рівні ризику. Концепція прийняттого ризику. Управління виявленим ризиком.

Важливість надання першої долікарської допомоги для збереження здоров'я та життя постраждалого. Теоретичні основи першої долікарської допомоги. Класифікація травм. Загальні принципи надання першої долікарської допомоги.

Розділ 2. Охорона праці, як запорука збереження здоров'я та працездатності

Охорона праці як складова безпеки життєдіяльності. Теоретичні основи охорони праці. Законодавство України про охорону праці. Система державного управління і нагляду за охороною праці.

Система управління охороною праці на підприємстві (СУОПП). Атестація робочих місць Інструктажі. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.

Ергономіка робочого місця. Освітлення. Мікроклімат. Вентиляція. Параметри виробничого середовища приміщень з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин (ВДТ ЕОМ) та персональними електронно-обчислювальними машинами (ПЕОМ). Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ). Ефективність праці.

Електробезпека робочого місця. Причини ураження людини електричним струмом. Види ураження. Чинники, що впливають на наслідки ураження. Напруга дотику та кроку. Основні заходи електробезпеки.

Основи фізіології праці. Причини професійних захворювань та їх профілактика. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті.

Пожежна безпека на підприємстві. Основи теорії розвитку та припинення горіння. Небезпечні для людини фактори пожежі. Пристрої виявлення та гасіння пожеж. Первинні засоби пожежогасіння. Дії персоналу під час виникнення пожежі. Система евакуації.

Розділ 3. Цивільний захист населення і територій

Законодавчі та нормативно-правові основи цивільного захисту. Теоретичні основи цивільного захисту. Єдина державна система цивільного захисту (ЄСЦЗ). Права та обов'язки громадян України у сфері цивільного захисту. Загальні принципи навчання та підготовки населення до дій в умовах НС. Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту.

ЦЗ на об'єкті господарської діяльності (ОГД). Структура. Заходи. Функції та обов'язки керівника ОГД та порядок дій персоналу в умовах виникнення НС.

Класифікація надзвичайних ситуацій за причинами походження. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). Рівні надзвичайних ситуацій. Категорії об'єктів господарювання за рівнем загрози виникнення НС та ступенем їх захищеності.

Надзвичайні ситуації природного характеру. Види НС природного характеру. Причини виникнення. Негативний вплив та наслідки. Комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів, щодо запобігання та мінімізації наслідків НС природного характеру.

Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Види НС техногенного характеру. Причини виникнення. Уражаючі фактори, негативний вплив та наслідки. Комплекс організаційних та інженерно-технічних заходів, щодо запобігання та мінімізації наслідків НС техногенного характеру.

Соціально-політичні надзвичайні ситуації. Соціально-політичні конфлікти з використанням звичайної зброї та засобів масового ураження. Тероризм, його види та

уражаючі фактори. Дії при виявленні підозрілих та вибухових пристроїв у багатолюдному місці. Класифікація об'єктів, що підлягають захисту від терористичних дій.

Надзвичайні ситуації воєнного характеру. Воєнний та особливий стан. Права та обов'язки населення при введенні воєнного та особливого стану. Війна. Дії цивільного населення в зоні бойових дій.

Основні принципи та способи захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Оповіщення та інформування у сфері ЦЗ. Засоби індивідуального та колективного захисту. Класифікація захисних споруд ЦЗ. Укриття населення у захисних спорудах. Оцінювання надійності захисту робітників ОГД з використання захисних споруд.

Евакуаційні заходи. Види евакуації. Організація та проведення евакуаційних заходів.

Медицина катастроф. Заходи для недопущення негативного впливу на здоров'я населення наслідків НС. Психологічний захист населення у разі загрози та виникнення НС. Медико-психологічна реабілітація постраждалих осіб.

Локалізація та ліквідація НС. Планування та проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Дезактивація, дегазація та дезінфекція у районі НС. Життєзабезпечення постраждалих в зонах НС. Ліквідація наслідків НС. Знезараження територій, споруд, техніки та санітарна обробка людей.

4. Рекомендована тематика практичних занять

Метою практичних занять є поглиблення знань за окремими темами лекційного матеріалу та питань, які вивчаються самостійно; формування умінь та набуття досвіду: оцінки небезпечних та шкідливих чинників, уражаючих факторів та їх впливу на здоров'я людини, розробки ризик-стратегій з метою зниження вірогідності реалізації ризику і мінімізації можливих негативних наслідків, надання першої долікарської допомоги, проведення евакуаційних заходів. Під час проведення практичних занять створюється інтерактивне середовище, яке сприятиме розвитку у студентів творчого мислення, умінню вирішувати певні завдання на фоні навчальної обстановки, напрацюванню практичних навиків.

Рекомендується така тематика практичних занять:

1. Визначення ризику за допомогою імовірнісних структурно-логічних моделей.
2. Вплив уражаючих, небезпечних та шкідливих факторів на здоров'я людини.
3. Фактори радіаційного впливу на людину.
4. Вплив інформаційних чинників на здоров'я та безпеку людини.
5. Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини.
6. Стресостійкість людини та її роль у забезпеченні безпеки.
7. Вплив темпераменту людини на працездатність та швидкість прийняття рішень.
8. Шкідливі звички, соціальні хвороби та їхня профілактика.
9. Рациональне харчування, як запорука збереження здоров'я.
10. Базові вміння надання першої долікарської допомоги.
11. Оцінювання параметрів та показників природного і штучного освітлення офісних приміщень.
12. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів повітря робочої зони.
13. Оцінювання параметрів роботи систем вентиляції.
14. Розрахунок систем вентиляції і кондиціювання повітря.
15. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів шуму, ультра-, інфразвуку на робочих місцях.
16. Оцінка і способи забезпечення відповідності вимогам охорони праці параметрів виробничих вібрацій.
17. Оцінювання впливу небезпек при аварії на вибухонебезпечному об'єкті. Рекомендації для цивільного населення.
18. Оцінювання радіаційної обстановки в зонах радіаційного забруднення.

Рекомендації для цивільного населення.

19. Оцінювання впливу ХНР при аварії на хімічно небезпечному об'єкті та транспорті. Рекомендації для цивільного населення.

20. Оцінювання стійкості роботи об'єкта господарської діяльності при НС.

21. Оцінювання надійності захисту робітників і службовців об'єкта господарської діяльності з використанням захисних споруд.

22. Проведення навчання з евакуаційних заходів в межах території університету.

Тематика практичних занять визначається фаховою спрямованістю за відповідним напрямом підготовки бакалаврів, обирається та наводиться у робочій навчальній програмі дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист». При цьому допускається розширення переліку і тем практичних занять, якщо цього вимагають специфіка та особливості напряму підготовки.

5. Засоби діагностики успішності навчання

У якості засобів діагностики успішності навчання з нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» рекомендуються поточний контроль успішності, виконання ПР та складання підсумкового диференційованого заліку. Заліковий білет містить від п'яти запитань (завдань), два – з першого розділу, одне – з другого та два – з третього. Типовий перелік питань наведено у додатку 1, який може корегуватися та доповнюватися у відповідності зі змістом робочих навчальних програм кредитного модуля для конкретних спеціальностей. Деталізовані залікові білети надаються у додатку до робочої навчальної програми.

6. Методичні рекомендації

Навчальна програма «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» є загальною для підготовки бакалаврів всіх спеціальностей університету з природничих наук, соціально-гуманітарних та ІКТ.

При розробці робочої навчальної програми змістовна частина навчальної програми може корегуватися шляхом виключення і скорочення або включення, розширення та конкретизації окремих пунктів і питань у відповідності зі специфікою напряму підготовки майбутнього фахівця. Остаточні обсяги вивчення окремих тем дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист», а також розподіл навчального часу за видами занять визначаються робочими навчальними планами.

У робочій навчальній програмі дисципліни завдання вивчення кредитного модулю подають у вигляді системи конкретних знань, умінь та компетенцій із зазначенням рівня їх сформованості за напрямом відповідно до освітньо-професійної програми.

Обсяги вивчення окремих тем дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист», а також розподіл навчального часу за видами занять (лекції, СРС тощо) визначаються робочими навчальними планами, розробленими випусковими кафедрами з урахуванням форми навчання.

Робочі навчальні програми нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» щорічно поновлюють з урахуванням розвитку науки, техніки, культури, економіки, технологій, правової та соціальної сфер.

Кафедра «Охорони праці, промислової та цивільної безпеки» спільно з факультетами НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» забезпечує студентам, що навчаються за індивідуальними програмами, можливість виконання навчальних завдань за індивідуальною програмою з дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист».

Оцінка якості засвоєння навчальної програми з дисципліни «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» включає поточний контроль успішності студентів та складання підсумкового заліку та здійснюється у відповідності до Положення про РСО, яке встановлює особливості рейтингу з урахуванням змістовної специфіки і розподілу навчального часу за

видами занять. РСО ухвалюється на засіданні кафедри охорони праці, промислової та цивільної безпеки і додається до робочої навчальної програми.

7. Рекомендована література

7.1. Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Конституція України. Основний закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (поточна редакція – 30.09.2016) – zakon4.rada.gov.ua.
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI (поточна редакція – 05.10.2016) – zakon2.rada.gov.ua.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII (поточна редакція – 05.10.2016) – zakon5.rada.gov.ua.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (поточна редакція – 27.07.2016) – zakon3.rada.gov.ua.
5. Доктрина інформаційної безпеки України: від 29.12.2016.
6. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV (поточна редакція – 07.08.2015) – zakon5.rada.gov.ua.
7. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: Указ Президента України від 16 січня 2013 року № 20/2013 – zakon5.rada.gov.ua.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII (поточна редакція – 01.01.2016) – zakon5.rada.gov.ua.
9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII (поточна редакція – 28.12.2015) – zakon5.rada.gov.ua.
10. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII (поточна редакція – 01.01.2016) – zakon2.rada.gov.ua.
11. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97). – Київ: Відділ поліграфії Українського центру держсанепіднагляду МОЗ України, 1998. – 125 с.
12. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР (поточна редакція – 26.10.2014) – zakon3.rada.gov.ua.
13. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР (поточна редакція – 29.09.2013) – К., 1998.
14. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки: Закон України від 04.04.2013 (поточна редакція – 01.01.2015) – zakon2.rada.gov.ua.
15. Конвенція про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці № 187: Міжнародний документ від 15.06.2006 № 187 – zakon5.rada.gov.ua.
16. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII (поточна редакція – 05.04.2015) – zakon5.rada.gov.ua.
17. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V (поточна редакція – 01.01.2017) – zakon0.rada.gov.ua.
18. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 № 2735-VI (поточна редакція – 10.02.2016) – zakon2.rada.gov.ua.
19. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII (поточна редакція – 01.01.2015) – zakon2.rada.gov.ua.
20. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV (поточна редакція – 01.01.2017) – zakon0.rada.gov.ua.
21. Про пожежну безпеку: Закон України від 17.12.1993 № 3745-XII (поточна редакція – 01.07.2013) – zakon5.rada.gov.ua.
22. ДСТУ 2272-2006 Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять.
23. ДБН В.2.5-28-2006 Природне і штучне освітлення
24. ДСТУ OHSAS 18001:2010 Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги.
25. Реєстр нормативно-правових актів з охорони праці (НПАОП).
26. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV

(поточна редакція – 07.08.2015) – zakon5.rada.gov.ua.

27. Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2004 № 368 (поточна редакція – 29.05.2013) – zakon3.rada.gov.ua.
28. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444 – zakon3.rada.gov.ua.
29. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 – zakon5.rada.gov.ua.
30. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту на 2016 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.04.2016 № 269-р – zakon2.rada.gov.ua.
31. Про заходи безпеки на можливі ризики виникнення надзвичайних ситуацій, терористичних актів, диверсій, мінування: Лист Міністерства освіти і науки України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 05.02.2015 р. № 1/9-55/02-1645/12 – document.ua.

7.2. Основна література

32. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб./за ред. Г.П. Демиденко. – К.: НТУУ «КПІ», 2008. – 300 с.
33. Зацарний В.В., Праховнік Н.А., Землянська О.В., Зацарна О.В. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник – К.: НТУУ «КПІ» ІЕЕ, 2016. – електронне видання. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/18263>.
34. Безпека життєдіяльності. Конспект лекцій. Праховнік Н.А., Зацарний В.В., Землянська О.В. – К.: НТУУ «КПІ» ІЕЕ, 2015. – електронне видання. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/18956>.
35. Безпека життєдіяльності: Метод. вказівки до виконання практичних, індивід. робіт та домашньої контрольної роботи для студентів техн. спец./уклад.: Г.П. Демиденко, В.М. Прилепський, О.В. Землянська, та ін. – К.: НТУУ «КПІ», 2007.
36. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб./за ред. Є.П. Желібо. 6-е вид. – К.: Каравела, 2009. – 344 с.
37. Третькова Л.Д., Литвиненко Г.Є. Засоби індивідуального захисту; виготовлення та застосування: навч. посіб. – К.: Лібра, 2008. – 317 с.
38. Третьяков О.В., Зацарний В.В., Безсонний В.Л. Охорона праці: Навчальний посібник з тестовим комплексом на CD/за ред. К.Н. Ткачука. – К.: Знання, 2010. – 167 с. + компакт-диск.
39. Ткачук К.Н., Халімовський М.О., Зацарний В.В. та ін. Основи охорони праці: підручник. – К.: Основа, 2011. – 474 с.
40. Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І. та ін. Управління охороною праці: Навчальний посібник. – Луцьк: 2012. – 287 с.
41. Ткачук К.Н., Калда Г.С., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І. та ін. Психологія праці та її безпеки: Навчальний посібник. – Хмельницький: 2011. – 135 с.
42. Ткачук К.Н., Филипчук В.Л., Каштанов С.Ф., Зацарний В.В., Полукаров О.І. та ін. Виробнича санітарія: Навчальний посібник. – Рівне: 2012. – 443 с.
43. Міхеев Ю.В., Праховнік Н.А., Землянська О.В., Цивільний захист: Навчальний посібник – К.: Основа, 2014. – електронне видання. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/18966>.
44. Цивільний захист. Конспект лекцій: Міхеев Ю.В., Землянська О.В. – К.: НТУУ «КПІ», 2015. – електронне видання. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/3559>.
45. Цивільний захист. Методичні вказівки до виконання практичних робіт: Міхеев Ю.В., Землянська О.В. – К.: НТУУ «КПІ», 2016. – електронне видання. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/3568>.
46. Васійчук В.О., Гончарук В.Є., Качан С.І., Мохняк С.М. Основи цивільного захисту: Навч. посібник. – Львів: 2010. – 384 с.
47. Русаловський А.В., Вендичанський В.Н. Цивільний захист: Навч. Посібн./за наук.ред. Запорожця О.І. – К.: АМУ, 2008. – 250с.